

AZ IDENTITÁS „MORZSÁI”. ŐRVIDÉKI CIVIL SZERVEZETEK A MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA FENNMARADÁSÁÉRT

Szoták Szilvia

BEVEZETŐ

A rendszerváltás utáni események a kisebbségi lét értelmezésének új szakaszát nyitották meg a Kárpát-medencében, így a burgenlandi magyarság körében is. Az őrvidéki magyar autochton népcsoport már a 11. század óta helytáll a történelem viharában. A 20. században a saint-germaini békeszerződés teremtette feltételekkel integrálódott az Osztrák Köztársaságba, majd ezt a diktatórumot az 1921. január 25-én hatályba lépett szövetségi törvény, az 1921. október 13-ai Velencei jegyzőkönyv, illetve a decemberi soproni népszavazás pontosította.

A szocialista időszak végét jelentő első jeles események egyike 1989. augusztus 19-e, a páneurópai piknik, amelynek következtében a keletnémet turisták szabadon átlépheték az osztrák–magyar határt, a kelet-európai térségben pedig kezdetét vette a rendszerváltás, a szocialista diktatúra felbomlása. „A földünkre vasfüggöny nehezedik” mondás elvesztette jelentőségét. A határ megnyitásával Burgenland a szomszédos keleti régiókkal elkezdte kialakítani jószomszédi kapcsolatait. A későbbiekben Ausztria európai uniós tagsága is jó lehetőségeket kínált a tartománynak arra, hogy az EU keleti bővítésében a közép-európai és a pannon térség között összekötő láncszemként is betöltse szerepét.

NYELVMENTÉS SZÓRVÁNYBAN

Mindenki számára ismerős az a gondolat, hogy a határon túli szórványközösségek nyelvének és identitásának megőrzésében a *család* kultúraátörökítő szerepe a legfontosabb, a nyelvátadást ebben a közösségben lehet/kell meg alapozni. Ezt Burgenlandban elmulasztották. Másodsorban az óvodától az egyetemig gondoskodni kell az *anyanyelvi oktatásról* ahhoz, hogy erősítsük a nyelvmegmaradást. Erre vannak törvényes lehetőségek, de a magyar nyelvoktatás a gyakorlatban mégsem valósul meg az oktatás minden szintjén.

Következésképpen az anyanyelvu kultúra fennmaradását szolgálják a kisebbségi közösségek és szórványok által fenntartott *intézményrendszerek és civil szerveződések*; ilyenek a kulturális egyesületek, olvasóköri, kórusok, színjátszóköri, dalárdák, táncsoportok stb. Ezek a szervezetek nemcsak az anyanyelvi kultúra megőrzésében és átörökítésében vállalnak fontos szerepet,

hanem közösségszervező tevékenységük is domináns, nem beszélve arról, hogy lehetőséget adnak az anyanyelv használatára és a kapcsolatteremtésre. Burgenlandban a civil szerveződéseknek komoly hagyományuk van, de működésük mindig egy-egy személyhez kötődött, és így nem lehetett folyamatosan aktív és meghatározó.

Nagy szerepe lehet a magyar nyelv fennmaradásában és védelmében a kisebbségi magyar *egyházaknak*, lelkészeknek, papoknak. Domináns szerepet tölthetnek be a nyelvmentésben, ha az egyházi iskolákban az anyanyelv az oktatás nyelve, másrésztől, ha a vallásgyakorlás nyelve is a kisebbségi nyelv. Burgenlandban a hagyományosan egyházi iskolák vitték a magyar nyelvű oktatás ügyét egészen 1938-ig. Napjainkban azonban az Őrvidéken nem működik magyar oktatási nyelvű egyházi iskola (állami sem), de az oktatási törvény lehetővé teszi a magyar nyelvű hitoktatást, amely a dél-burgenlandi településeken a gyakorlatban is működik. Az oktatáson kívül az egyházak nyelvfenntartó tevékenysége nyilvánul(hat) meg az anyanyelvű istentiszteletek, a templomi prédikációk, a temetői gyászszertartások, a menyegzői fogadalmak, a gyermek istentiszteletek stb. megtartásában is, valamint az egyházi közéletnek és a karitatív tevékenységeknek köszönhetően. Az Őrvidéki magyarok esetében legtöbbször olyan domináns személyiség állt a gyülekezet élén, aki a nyelvmentést küldetésének érezte (van ellenpélda is!).

Vallási-felekezeti szempontból a magyar szórvány összetétele heterogén, az őri magyarok három felekezethez tartoznak: a római katolikushoz (Alsóőr, Közép-Burgenland), az evangélikushoz (Őrisziget) és a reformátushoz (Felsőőr). Az Anschlussig a burgenlandi zsidók nagy része is magyarul beszélt. Ez a vallási sokszínűség azonban nagymértékben közrejátszott abban, hogy az összetartozás, az összefogás ne valósuljon meg. A különböző felekezethez tartozás akadálya volt a házasodásnak a magyar népcsoporton belül annak ellenére, hogy szomszédos falvakról volt szó.¹ Inkább házasodtak egy osztrák katolikkal, mint egy magyar evangélikussal, s ezzel a vegyes házasságok száma növekedett. Éppen ezért az egyház nyelvmentő szerepe kettős volt a térségben.

Támogatólag hathat a nyelv megtartására, ha az adott kisebbségnek van anyanyelvű nyomtatott vagy elektronikus *sajtója*, illetve anyanyelvén hallgathat kisebbségi híreket a rádióban és televízióban. Az Őrvidéki magyarok részére a BMKE (Burgenlandi Magyar Kultúregyesület) ad ki szinte minden korosztály számára sajtótermékeket (*Őrség, Napocska, Őrvidéki Hírek*), illetve az ORF burgenlandi stúdiója sugároz percben mérhetően minimális magyar adást, valamint a Rádió Burgenlandban mindennap 5 perces magyarnyelvű híreket hallgathat az érdeklődő. Az ORF Burgenland ötletes, gesztusértékű kezdeményezése volt például a *100 szó 100 nap* néven futó internetes nyelvtanfolyam, amelynek célja, hogy a tartomány nyelvi és kulturális sokszínűségére hívja fel a figyelmet. A 100 napon át tartó nyelvtanfolyamot az MTV soproni stúdiója segítette. A forgatókönyv szerint mindennap egy új szót tanulhatnak meg az érdeklődők horvát, magyar és német nyelven.

¹ Vö. Baumgartner 1989; Szoták 2002, 2003.

AZ ŐRVIDÉK

A kutatás terepe a hajdani Moson, Sopron, Vas vármegyék területéből létrejött Burgenland, amely Ausztria 9 szövetségi tartománya közül a legkeletibb és legifjabb. Szűkebb értelemben a tartomány két járásának négy települését vizsgáljuk, a közép-burgenlandi felsőpulyai járásban Felsőpulyát, és a dél-burgenlandi felsőőri járásban Alsóórt, Felsőórt és Óriszigetet, illetve közvetve az észak-burgenlandi régiót. Ezek a települések a burgenlandi magyar szórványság reprezentáns színhelyei is egyben.

A burgenlandi magyarság száma a legutóbbi népszámlálások szerint alig változott, országos szinten viszont jelentősen – 33 459-ről 40 583-ra – megnövekedett minden tartományban, kivéve Burgenlandot (lásd 1. táblázat). Ennek oka, hogy a 80-as évek migránsai 10 éves ausztriai tartózkodás után megkapták az állampolgárságot.

1. táblázat

Magyar ajkúak számaránya a tartományokban²

Tartományok	1991	2001	1991–2001
			Változás
Burgenland	6 763	6 641	-122
külföldi	4 973	4 704	-269
belföldi	1 790	1 937	147
Bécs	13 519	15 436	1 917
külföldi	8 930	10 686	1 756
belföldi	4 589	4 749	160
Alsó-Ausztria	5 440	8 083	2 643
külföldi	2 389	4 790	2 401
belföldi	3 051	3 293	242
Stájerország	1 863	3 115	1 252
külföldi	836	1 652	816
belföldi	1 027	1 463	436
Felső-Ausztria	3 218	3 849	631
külföldi	1 182	2 344	1162
belföldi	2 036	1 505	-531
Karintia	490	738	248
külföldi	247	313	66
belföldi	490	425	-65
Salzburg	793	1 095	302
külföldi	432	551	119
belföldi	361	544	183
Tirol	671	956	285
külföldi	347	469	122
belföldi	342	487	145
Vorarlberg	702	671	-31
külföldi	302	375	73

² Forrás: www.statistik.at

1. táblázat (folytatás)

Tartományok	1991	2001	1991–2001
			Változás
belföldi	400	296	–104
Ausztria	33 459	40 583	7 124
külföldi	19 638	25 884	6 246
belföldi	13 821	14 699	878

Az 1994-es, az osztrák állami és a burgenlandi tartományi statisztikai hivatal által közösen végrehajtott mikrocenzus eredményei szerint pedig 14 ezer burgenlandi beszél – különböző szinten – magyarul. Ebből is látszik, hogy viszonylag magas a magyarul tudók aránya Burgenlandban és ez lehetővé teszi, hogy egyszer magyar nyelvűnek, másszor német ajkúnak vallhassák magukat a társadalmi környezet és a politikai attitűdök függvényében.³

2. táblázat

Magyar nyelvű osztrák állampolgárok Burgenland négy – legnagyobb részarányú – járásában 1991–2001 között⁴

Járások	Összlakosság		Magyar lakosság		Százalékos arány	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Felsőpulyai/Oberpullendorf	38 462	38 096	817	828	2,2%	2,2%
Felsőőri/Oberwart	53 783	53 365	2742	2154	5,2%	4,2%
Kismartoni/Eisenstadt	36 096	38 752	483	542	1,0%	1,1%
Nezsider/Neusiedl am See	49 397	51 730	599	759	1,3%	1,5%
Burgenland összes	270 880	277 569	6763	6641	0,024%	0,023%

Noha összességében a burgenlandi magyarok száma alig változott (lásd 2. táblázat), az osztrák állampolgárok száma 4973-ról 4704-re csökkent, amely éppen a őshonos kisebbség létszámának fogyását jelenti. A különbséget a bevándorlások kompenzálták.

3. táblázat

1991–2001-es népszámlálások községsoros adatai⁵

Település	Magyar lakosság		Százalékos arány	
	1991	2001	1991	2001
Kismarton/Eisenstadt	245	228	2,4	2,1
Nezsider/Neusiedl am See	48	70	1,1	1,3
Boldogasszony/Frauenkirchen	179	191	7,0	7,0
Alsóór/Untervart	617	499	86,3	74,4
Felsőőr/Oberwart	1514	1044	25,6	17,5
Felsőpulya/Oberpullendorf	608	599	23,7	21,5
Órisziget/Siget i. d. Wart	217	183	81,9	70,4

³ Baumgartner 1993, 215–235.

⁴ Forrás: www.statistik.at

⁵ Forrás: www.statistik.at

SZERVEZETEK, ÜNNEPEK, EMBEREK

Mielőtt rátérnénk az intézmények konkrét működésének bemutatására, néhány gondolat erejéig tekintsük át az őrvidéki intézményrendszer múltját és jelenét, amely szükséges része a teljességnek. A civil szerveződéseknek (néptáncsoportoknak, színjátszó csoportoknak, olvasóköroeknek, dalárdáknak stb.) múlt századig visszanyúló hagyományai vannak az Őrvidéken. E hagyományápoló csoportok némelyike azonban a társadalmi, politikai változások hatására – érdeklődés hiányában – feloszlott.

Az intézmények színvonalas működése, de egyáltalán működése szempontjából mindig is meghatározó volt, hogy kik a kezdeményezők, kik állnak az egyesületek élén. Őrvidéken a vezetők általában a magyar kultúra és hagyomány fennmaradásáért tevékenykedők a következő három csoportba sorolhatók:

- a) Tanítók, tanárok, akik 70%-ban Magyarországról, illetve a határon túlról települtek át, az irodalmi nyelvet és nem a helyi dialektust beszélik. Számukra a magyar nyelv védelmében tevékenykedni egyben megélhetési forrás is, ugyanakkor ehhez értenek, s hatékonyan működnek. Az egyesületekkel együttműködve ők tanítják be az óvodás és iskolás gyerekeknek a magyar dalokat, versikéket, ők készítik fel őket az ünnepeken való szereplésre. A magyar nyelvű kultúra ápolásában, a nyelv iránti érdeklődés felkeltésében nagy szerepük van.
- b) A helyi értelmiség azon része, amelynek fontos az Őrvidékhez tartozás, a múlthoz, az ősökhez való kötődés, a magyar nyelv.
- c) Az egyházak élén álló lelkészek, akik küldetésüknek tartják a nyelv és kultúra védelmét. A mostaniak mindegyike kívülről került a közösségbe: Magyarországról Erdélyből és Németországból.

Burgenlandban is kezd általánossá válni az a tendencia, amely szinte a legtöbb magyar diaszpórára igaz, s a bécsi magyarság soraiban is megmutatkozott. Az 1980-es évek jóléti migránsai (főleg a Magyarországról, Erdélyből, Felvidékről érkezők) vették át a vezető pozíciókat a civil szervezetekben szerte a világon. „Ők – az őshonosokkal szemben – ugyanis jobb nyelvtudással és klasszikus magyar nemzeti identitással rendelkeznek.”⁶

HATÁROK...

A település határa egy adott keret a csoport részére, amely egyrészt átjárható, másrészt a benne élő lokális csoport saját keretein belül kialakíthatja hagyományait, szimbolikus tereit, szokásait. A burgenlandi vizsgált négy község esetében vallási szempontból a közigazgatási határok teljesen zártak, átjárhatat-

⁶ Gerhard Baumgartner: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. Elhangzott 2003-ban a BMKE megalakulásának 35. évfordulóján.

lanok voltak. Ez a „szokás” megakadályozta a szomszédos falvak különböző felekezetű magyar lakosainak házasodását, ugyanis az egyház inkább a katolikusosságot, az evangélikusságot, a lutheránusságot erősítette, mint a kisebbségi öntudatot, s ezzel asszisztált a vegyes házasságok létrejöttéhez. Változást a 60-as évek hoztak, amikor a falvak elitjének összefogása a BMKE 1968-as megalakulásában realizálódott. Mára megszűntek a vallási ellentétek, a három felekezet évente tart közös ökumenikus istentiszteletet, amikor a három lelkész valamelyike celebrál.⁷ A BMKE lapja, az *Őrség* évtizedek óta beszámol a három egyházat érintő kérdésekről, problémákról.

A zárt paraszti közösségek felbomlásával sok ingázó dolgozik Bécsben, s ez újabb határnyitást jelentett az itteniek életében csakúgy, mint a vasfürgöny leomlása, amely virágzó határ menti gazdasági kapcsolatokat eredményezett, de az anyaországgal való kapcsolatfelvétel lehetőségét is megteremtette.

FELSŐPULYA

A közép-burgenlandi Felsőpulya helyzete több szempontból is sajátos. Az 1975-ben városi rangot kapott település közigazgatásilag két falu, Közép- és Felsőpulya egyesüléséből jött létre. A két „települést” egy körforgalom választja el egymástól, s az ebből elágazó Ungarngasse egyenesen a középpulyai katolikus templomhoz vezet, amelyben 2000-től egyre kevesebb alkalommal hallani magyar szót a templomi szertartások alakalmával. Ennek a gyülekezetnek az élén soha nem állt olyan domináns személyiség, aki a magyar nyelv védelmét és fenntartását éppoly fontosnak tartotta volna, mint a három dél-burgenlandi településen élő lelkészek. A világháború után alakuló és működő civil szerveződések (például a Piroska táncegyüttes) itt sorra megszűntek, a hagyományok ápolása teljesen háttérbe szorult a 70-es évek végére. A BMKE-nek itt működő fiáléja próbálta újra bevonni a pulyaiakat a vérkeringésbe, s a településen tanítók sokat tettek a magyar nyelvű kultúra felelevenítéséért. A település a dél-burgenlandi három falutól viszonylag távol helyezkedik el, így 2003-ban megalakult a *Közép-burgenlandi Magyar Kultúregyesület*, amely Pulya és környéke magyarságának szervez programokat, de a helyi öntudatot is erősíti. Tulajdonképpen folytatja a megkezdett hagyományt: a nemzeti ünnepek megtartását, a hagyományos anyák napi és karácsonyi ünneplést a Domschitz

⁷ „1990 óta a burgenlandi Őrségben is minden évben megtartjuk a januári „Ima nyolcad a keresztények egységéért” keretében a közös ökumenikus istentiszteletünket. Rendszerint a január 18. és 25. közé eső vasárnap délutánján. Vetésforgószerűen váltokozva, Alsóőr katolikus, Sziget evangélikus, Felsőőr református és katolikus templomában, változatos, gazdag tartalommal és szépszámú résztvevővel. A templomi együttlét agapéval, étel és ital melletti kedélyes együttléttel folytatódik az egyházközösségek, gyülekezetek nagytermében.” Idézet Galambos Ferenc Iréneusz atya előadásából, amely Hét egyház és felekezet határon túli és hazai lelkipásztorainak, világi előljáróinak 2000. január 27–28-án Esztergomban tartott tanácskozásán hangzott el.

vendéglőben. A frissen alakult egyesület kórust és néptáncsoportot alapított és nyelvtanfolyamokat szervez.

A település rendszeresen megünnepli a városi rang elnyerésének évfordulóit, amely jó alkalom arra, hogy találkozzanak a népcsoportok és a többségi nemzet, a hétköznapi emberek és az előljárók, de megtisztelik az eseményt magyarországi vendégek is.

Eddig öt alkalommal adott otthont a település az ún. *Kufsteini Tanácskozás*-nak, amelyet az Ausztriai Magyar Szervezetek Központi Szövetsége, a Nyugat-európai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége és a Közép-burgenlandi Magyar Kultúregyesület szervez. Ez a legrepresentatívabb esemény a burgenlandi magyarság körében, így fontos, hogy mindenki ott legyen: a helyi magyarok, a tartományi előljárók, a magyarországi politikusok, tudósok, a világ magyarságának képviselői, a határon túli magyarság vezetői, az ausztriai népcsoportok képviselői és a határ menti települések vezetői, amelyekkel a pulyaiak szomszédi kapcsolatokat alakítottak ki. A konferencia megszervezésére büszkék is a pulyaiak. A tanácskozás mindig valamilyen aktuális téma köré szerveződik, amely a kisebbségekkel kapcsolatos (*Az ausztriai népcsoportok és anyaországuk*; „*Mit ér az ember, ha magyar?*”; *Az Európai Unió és az etnikai kisebbségek*; *Jövőképtervezet Európáért*). Meg kell azonban jegyezni, hogy eddig minden alkalommal megfélemeztek a szervezők a számban legnagyobb ausztriai „kisebbségről”, a török és volt jugoszláv migránsok csoportjáról és problémáiról.

Felsőpulyának több cikluson keresztül volt kétnyelvű polgármestere, aki aktív szerepet vállalt a közéletben, de politikai fórumokon is kiállt a kisebbség ügye mellett. Mind a mai napig ő a vezetője a Magyar Népcsoporttanácsnak, amely 16 fővel dolgozik mint tanácsadó testület. A négy település közül ma csak Alsóórnek van kisebbségi polgármestere. Az önkormányzatok tolerálják a tartomány kulturális és nyelvi sokszínűségét, és igyekeznek előnyt kovácsolni belőle.

FELSŐŐR

A Pinka folyó völgyében fekvő Felsőőr Burgenland második legnagyobb városa, a dél-burgenlandi magyarság központja, Ausztria legnagyobb református gyülekezetének otthona. Civil szervezetei a Burgenlandi Magyar Kultúregyesülethez vagy a helyi református egyházhoz tartoznak. Fennmaradásukhoz osztrák és magyar részről is kapnak állami támogatást. A szervezetek összefogva, egymás munkáját erősítve ápolják a magyar nyelvű hagyományokat.

A intézményeken és civil szervezeteken kívül a lokális ünnepek és programok képesek megmozgatni a közösséget. Ezeknek az ünnepeknek a megszervezése azonban a szervezetek érdeme, ezért együttesen számolok be róluk.

A *Burgenlandi Magyar Kultúregyesület* sajnos csak 1968-ban alakult meg Felsőőrben. Jelentősége azért nagy, mert a helyiek ismerték fel egy olyan szervezet megalakításának szükségességét, amely az őrvidéki magyarságot hivatalo-

san is képviselni tudja a közéletben. Az egyesületnek nem volt könnyű dolga, hiszen egy olyan, viszonylag kis létszámú, de sok településre tagozódó magyar szórványközösséget kellett összefognia, amely nemcsak felekezeti, de társadalmi szempontból sem volt soha egységes. Ezek a különbségek csökkentek ugyan, de továbbra is léteztek.⁸ Az egyesületnek szembe kellett néznie a helyiek ellenállásával, miszerint mindenféle *gyűttment* ne parancsolgasson nekik, azaz nehezen fogadtak be bárkit is. A bécsi emigráns magyarokkal is hosszú évek alatt alakult ki jó viszony, mert az elcsatolt országrész autochton magyar kisebbsége és az emigráns magyarság nem tartozott egy kategóriába. Ezt a hivatalos álláspont is csak erősítette, különbséget tettek ugyanis az ausztriai magyarok között: a burgenlandi magyarokat 1976-tól, a bécsi magyarságot csak 1992-től ismerték el törvényesen ausztriai népcsoportként.

Az egyesület ma több mint 600 tagot számlál. A fiókintézményeivel és egyéb csoportjaival közösen és eredményesen végzett tevékenységeivel hívta fel magára az Illyés Közalapítvány figyelmét, amely a határon túli régiók sorában utolsóként Ausztriában is létrehozta alkuratóriumát. Az egyesület égisze alatt működik az alsóőri *Virgonc Néptáncsoport*, az *Őriszigeti Néptáncsoport*, a *Szeberényi Lajos citerazenekar* s az egyesület 2004-ben alakult színjátszóköre, amelynek alsóőri és felsőőri fiatalok, felnőttek a tagjai.

A BMKE 1990-től évről évre bővülő repertoárral igyekszik kiszolgálni a magyar nyelvű kulturális események iránt érdeklődők igényeit. Rendezvényei a következő csoportokba sorolhatók:

- a) magyar ünnepek megszervezése: március 15., október 23. stb.,
- b) jeles ünnepnapok megtartása: farsang, anyák napja, karácsony,
- c) helyi, lokális ünnepek, hagyományos rendezvények: Tarka zenés est, könyvbemutatók, megemlékezések helyi születésű híres emberekről, évfordulók megtartása, mesemondó és versmondó versenyek gyerekeknek, bál.

Az egyesület jó kapcsolatot alakított ki az iskolákkal, így a jeles eseményeken a gyerekek szolgáltatják a műsort, de fellépnek a BMKE-hez tartozó egyesületek is valamilyen produkcióval, színesebbé téve az ünnepet. A dél-burgenlandi falvak vezetői, lelkészei, az BMKE tagjai együttesen ünnepelnek. A Tarka zenés estet a Felsőőri Református Egyház dísztermében tartják. A hagyományosan évente egyszer megrendezendő programban operettslágerek, populáris magyar dalok hangzanak el, amelyet a főleg az idősebb generáció tagjai hallgatnak nosztalgiával. A szervezet évről évre új programokat indít az igények figyelembevételével. Terveik között szerepel egy népzenei iskola megszervezése, amely olyan tehetséges zenészeket nevel majd, akik képesek lesznek a jelenlegi néptáncgyűttesek zenei kíséretére.

⁸ „Burgenland Ausztriához csatolásáig az itteni magyar népességnek teljes társadalmi struktúrája volt. Ez azonban egyáltalán nem volt átjárható. A főnemesség, a „magyarónok”, a kismemesi-paraszti népesség és a földművesek nemcsak térbelileg, hanem társadalmilag is egymástól elkülönülő világban éltek” (Holzer–Münz 1997; vö. Suppan 1983; Gaál 1985; Baumgartner 1989).

A BMKE anyanyelvű sajtótermékek kibocsátásával is ápolja a magyar nyelvet. Kiadványai minden korosztályt megszólítanak. Az *Őrség/Die Wart* tájékoztató lap. Az egyesület már a megalakuláskor szükségét érezte egy kiadványnak megjelentetésének, így a 6. első száma a megalakulást követően, 1968. áprilisában megjelent. A borítót a négy magyar község címere díszíti. Az egyes magyar községeknek különszámokat is szenteltek, amelyek igényesen mutatták be a települések múltját, jelenét, hagyományait, szimbólumait, közéletét, híres személyiségeit, problémáit. Később állandó rovatokat vezettek be: „Élő hagyományaink”, interjú fiatalokkal és a községek polgármestereivel, beszámoló a nyaraltatásokról, kirándulásokról. A cikkek általában a magyar népcsoport életéről, múltjáról, hagyományairól és az érintőleges aktuális eseményekről adnak tájékoztatást. A lap magyar nyelvű, de tartalmazza az írások rövid német nyelvű összefoglalóját is.

1986 óta alkalmanként jelenik meg az *Őrségi füzetek/Warter Hefte* magyar és német nyelven. Ez a füzet mindig aktuális és a népcsoportot érintő fontos témákat vitat meg, valamint beszámol a tudományos tanácskozásokról, előadásokról. 1990-ben indították el az *Őrvidéki Híreket*, amelyből az aktuális eseményekről, rendezvényekről értesülhet az olvasó. Ennek jeles példája az 1995-ben megjelent szám, amelyet a magyar nyelv hetének szenteltek. A kiadvány arról a tudományos tanácskozásról számol be, amelyet Imre Samu és Lőrincze Lajos emlékére rendeztek meg. A színvonalas előadás-sorozat nagy sikernek örvendett. A programok több helyszínen zajlottak, mindhárom őrségi településen, s a távolabbi Felsőpulya sem maradt ki a sorból. Az előadások mindegyike sugallta, hogy a „megmaradás legfontosabb tényezője a nyelv”. Az előadók között szerepelt Nemeskürty István, Hetényi István, Szabó Géza, Pomogáts Béla, Pusztay János, Grétsy László és Szathmári István.

Gyerekeknek szól az 1992 óta megjelenő *Hírhozó* című újság, amely versikéket, meséket, vicceket, érdekes történeteket és rejtvényeket tartalmazott. A lapot frissítették, színesítették, s 2005-től megújulva *Napocska* néven jelenik meg. A BMKE új magyar nyelvű gyermekmagazinját az általános iskolákban magyarul tanuló diákok számára szerkesztik. Elsősorban a környezetismeret órák anyagát igyekszik kiegészíteni, de emellett aktuális híreket, játékos verseket, dalokat, fejtörőket is tartalmaz.

Gúthy László 1992-ben Szatmárcsekéről érkezett a felsőöri gyülekezet élére családjával. A presbitérium többfordulós megmérettetés után választotta ki őt. A felsőöri református gyülekezet a legrégebbi protestáns közösség Ausztriában, amely kb. 1400 főt számlál. Az istentiszteletek magyar, a hónap első vasárnapján német és magyar nyelven folynak. Még 1889-ben alakult az a *Református Ifjúsági Olvasókör*, amelynek hagyományait Gúthy László is folytatja. Az olvasókör keretein belül könyvtár, táncsoport, színházi kör működik, amelyek előadásaikkal és fellépéseikkel számos rendezvény színvonalát emelik. Feladatuknak a magyar nyelv ápolását és megtartását tekintik. Éves rendezvényeik egyike az ifjúsági bál, amelynek nagy a népszerűsége a magyarság körében. A színházi kör a 20-as 30-as években alakult, de még a világháború után

is népszerű volt Felsőőrben. Hosszabb szünet után a 70-es évektől ápolták újra nagy lelkesedéssel a színjátszást, azóta szinte minden évben bemutatnak egy újabb népszínművet. A kórus a templomban lép fel ünnepi alkalmakkor, valamint számos őrri rendezvényen bemutatkozik.

A népfőiskoláknak Ausztriában is nagy hagyományuk van. Ebbe a szervezetbe integrálódott a *Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája*, amely a vasfüggöny leomlása után, a 90-es évek elején alakult. Vezetője egy fiatal, agilis helybéli tanár, aki a magyar nyelvi kötődését otthonról örököltette. A szervezet az egyik legaktívabb programszervező az Őrvidéken, és főleg a fiatalabb generációra fókuszál. A főiskola százakat megmozgat rendezvényeivel. Népszerű előadássorozatokot és nyelvtanfolyamokat szervez. A legnagyobb szabású program a Burgenlandi Magyarok Népfőiskolájának Nyári Szabadegyeteme, amely a többi határon túli rendezvény analógiájára szerveződött. A nyári egyetemnek Őrisziget ad otthont, s ez példája a dél-burgenlandi települések közötti jó kapcsolatnak. A rendezvény több szempontból is jelentőségteljes: egyrészt megmozgatja az őrvidéki szóránymagyarság minden generációját, másrészt lehetőséget ad a magyar nyelv használatára. A tér teljesen kitágul: ez nem lokális rendezvény – minden határon túli régióból érkeznek vendégek. A rendezvénynek a községháza ad otthont. A program széles spektrumú, a foglalkozások népzenei hagyományokra épülnek. A szervezők megmutatják a burgenlandi magyarság életének fontosabb szimbolikus helyszíneit (alsóőri falumúzeum, felsőőri kétnyelvű gimnázium, a helyi Szt. László templom, amely ritka falfestményeiről híres stb.), s nem mulasztják el bemutatni a helyi táncegyüttesek produkcióit sem, amelyek a magyar kultúrához való kötődést bizonyítják.

ALSÓÓR

Alsóór Felsőőr szomszédságában, a Pinka folyó mentén fekszik. Ausztriának egyetlen, többségében magyar nyelvű községe, magyar polgármesterrel. 1965-ben alapított múzeuma az Őrvidék néprajzi hagyományainak állít emléket. Hogy mennyire fontos, ki áll a közösség élén, azt Alsóór esete is példázza. Az alsóőri plébánia a pannonhalmi Szent Benedek-rendi Főapátság joghatósága alá került 1988-ban. Galambos Ferenc Iréneusz atya vezetésével a falu a magyar nyelv és kultúra ápolásában regionálisan központi szerepet töltött be már a 70-es évektől. Az atya alsóőri éveiben számtalan program megszervezésével hívta fel a burgenlandi magyarokra a figyelmet. Célja a magyar nyelvű hagyományok védelme és ápolása volt. Felhívta a helyiek figyelmét a körülöttük levő értékekre. Az *Őrségi Magyar Intézetet* 1988-ban alapította az egyesület keretein belül folyó tudományos munka koordinálására. Elsődleges feladatának a burgenlandi magyarokról szóló történelmi, nyelvészeti, néprajzi írások összegyűjtését és nyilvántartását (1970-től folyik a munka), valamint további kutatások elősegítését tekinti. Eleinte az alsóőri plébánia harmadik szintjén működött, de 1998 óta a felújított Öreg Iskolában kapott helyet, ahol modern

lehetőségek között folytathatja munkáját. Az intézetnek kutató- és vendégszobái is vannak. A könyvek mellett (itt megtalálható a burgenlandi magyarságról összegyűjtött, teljességre törekvő anyag magyar, illetve német nyelven) a kutató rendelkezésére áll a világ minden részéről járó több mint 40 folyóirat és a számottevő kéziratgyűjtemény, valamint több ezer fénykép, képeslap, hangszalag, film és videokazetta; mind-mind a helyi magyarsággal kapcsolatosak.

Az intézet tudományos munkáját az évente megrendezett önálló tudományos tanácskozás mutatja be, amelyre neves előadókat hívnak meg. A tanácskozások témái a kisebbségi léttel kapcsolatosak: 1988-ban *Szent István-i örökségünk*, 1989-ben *Kisebbségi jogok és lehetőségek, a továbbiakban pedig Nevelés és oktatás a kisebbségben, Burgenland magyar öröksége, Magyar kisebbségek útja a közös Európába, Osztrák–magyar kapcsolatok, A magyar nyelv hete, Magyar népi színijátás, A magyar néptánc, A magyar népdal* címmel rendezték meg. Az intézet támogatja a szakdolgozatot vagy tudományos értekezést író kutatók munkáját. Feladatának érzi, hogy tartsa a kapcsolatot azokkal a kutatókkal, akik a burgenlandi magyarsággal foglalkoznak. Rendszeresen szervez magyar történelmi és irodalmi előadásokat. Az atya nyugalomba vonulásával a BMKE próbálja folytatni az intézet munkáját.

Hosszas előkészületek után 2001. június 8-án hivatalosan is megnyitották Alsóőrött a *Magyar Média és Információs Központot*. Ausztria legnagyobb magyar nyelvű könyvállománya 30 év alatt gyűlt össze, és online kapcsolatban van a szombathelyi Berzsényi Dániel megyei könyvtárral. Ma több mint 30 ezer kötetes állomány, 400 hanghordozó és 30 magyar nyelvű folyóirat áll az érdeklődők rendelkezésére. A modern, internetes kapcsolattal is ellátott intézmény ki tudja majd szolgálni a környék magyar nyelvet tanuló diákjainak, valamint az érdeklődő egyetemistáknak az igényeit. A kétnyelvű honlap széles körű információkat szolgáltat: burgenlandi intézményi adatbázisok, helységnevtár, népszámlálási adatok, szótárak, örvidéki hírek állnak az érdeklődők rendelkezésére. Az MMIK rendezvénye volt a „80 év Burgenland” előadásorozat 2001-ben, amelyben a tartomány történetének több szempontú bemutatására törekedtek. Az alsóőri Öreg Iskola volt helyszíne az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság kihelyezett ülésének 2003-ban. A magyar nyelvű kultúra ápolását és terjesztését szolgálják a magyar nyelvtanfolyamok, irodalmi estek (például Csokonai-est) is.

Az alsóőri *Virgonc Néptáncsoport* szervezett néptáncsoportként 1950 óta működik kisebb-nagyobb szünetekkel. Ekkor még hegedűszó szolgáltatta a zenét. A *Virgonc* nevet 1980-ban vették fel, amikor is a fiatalság szervezte újra az együttest. A táncok betanítására Szeberényi Lajost kérték meg. A kezdeti sikerek fellelkesítették a táncosokat, a ruháikat maguk a táncoslányok készítették el szakszerű irányítással, Rába menti viselet alapján. A költségeket (ruha, fellépések, felszerelések) a csoport fenntartója, a BMKE állja. Az egyesület, illetve a Magyarok Világszövetségének támogatásával vett részt az együttes magyarországi tanulmányutakon, továbbképzéseken. A együttes fellépett különféle rendezvényeken, és szinte minden évben szerepelt a Pécssett

megrendezett Határon Túli Magyarok Fesztiválján. Tagjai olyan lelkes fiatalok, akik fontosnak érzik a hagyományok megtartását. Nagy élményt jelentett számukra, hogy 1999-ben eljuthattak a marosszéki Néptánc-táborba Erdélybe, ahol megismerkedhettek az élő hagyományokkal: pl. nyárárdmenti táncokkal, dalokkal, népzenevel, s ezenfelül a Jobbágytelkén élő emberek életével is, az erdélyi magyarság egy kis szeletével.

ŐRISZIGET

Őrisziget a vizsgált legkisebb települések egyike, amely a Szék patak völgyében fekszik, Burgenland második legnagyobb városától, Felsőőrtől alig 10 percre. A szigetiek életében 1992 volt a változás éve. Erdélyből fiatal lelkész-házaspár érkezett az Őrvidék legkisebb magyar falujába (amelyet közigazgatásilag Vörösvárhoz csatoltak), akik nemcsak a helyi elitet fogták össze, de az egész falut ráébresztették magyarságtudatára. Mezmer Ottó, Őrisziget evangélikus lelkésze családjával együtt új lendületet hozott a kis közösségbe: papi és hitoktatói munkája mellett lapot szerkeszt, énekkart vezet, felesége pedig a kántorizálás mellett megszervezte a néptáncsoportot, melynek most már három korcsoportja is van.

Az öt éves évforduló programjai már teljesen felforgatták a falu életét. Az eseményen a környező falvak lakosai, de külső vendégek is részt vettek. A helybeliek így élték meg az elmúlt öt évet:

„Nem is álmodtunk arról, hogy itt valamikor háromgenerációs táncegyüttes fog működni. [...] Kezdetben nem volt könnyű a dolgunk, utánuk kellett járni: gyere velünk, táncolj velünk! Ma meg már elkergetni se lehetne őket.” „Most három táncsoportunk van, a legkisebbek három–kilenc évesek. Ők egyáltalán nem tudnak magyarul. Nekik gyerekdalokat, mondókákat, játékokat tanítok, hogy egy kicsit szokják a magyart, ismerkedjenek vele, ne ijedjenek meg, ha valaki magyarul szól hozzájuk. A tizenkét-tizenhárom évesek értenek magyarul, de nem beszélnek. A felnőttek már mind beszélnek és használják is a nyelvet.” „Most már beszélnek a fiatalok a nyelvet. Nekem is négy unokám van, mind a négy táncol, és mind a négy beszél magyarul”⁹ – büszkélkedik az idős néni. „Micsoda nagy dolog ez egy ilyen kis faluban!” – mondja az egyik néni, s több szempontból is igaza van. A faluban évtizedekkel ezelőtt volt utoljára ilyen sürgés-forgás! A parányi kis település megalkotta saját lokális ünnepét, s erre a jeles alkalomra idelátogattak a többi burgenlandi község magyarjai, előljárói, híres emberek, ugyanakkor osztrák vendégek is. Az ünnep mégis magyar ünnep volt, magyar szóval és magyar hagyományok felelevenítésével a többségi osztrák társadalomban. Nem oly rég harangszentelés volt Őriszigeten. Az ünnepen a hívek mellett az osztrák és a magyar püspök is jelen volt.

⁹ In *Népszabadság*, 1999. július 14. Magyar sziget a határ túlsó oldalán.

ÖSSZEGRZÉS

A határok megnyitása óta 15 eredményes, eseményekben bővelkedő évet tudhat maga mögött a burgenlandi magyarság. Megerősödött a Magyar Népcsoporttanács, megerősödtek a civil szervezetek, amelyek egyre több, érdekesebb és színesebb programmal várják az érdeklődőket. Az általuk szervezett nyelvtanfolyamok résztvevői többnyire a magyar nyelv iránt érdeklődő osztrákok, akiknek szemében a magyar nyelv presztízse Magyarország EU-s tagsága, valamint a határközeli gazdasági kapcsolatok következtében növekedett meg. Megvalósulni látszik a BMKE 1968-as célkitűzése: ápolni a magyar hagyományokat s összefogni a burgenlandi szórványmagyságot.

Kitágult a tér, kitágultak a határok. Az őrvideki magyarok jó kapcsolatokat ápolnak a bécsi emigráns magyarokkal, a határközeli településekkel, de a távolabbi, határon túli magyar közösségekkel is. Burgenlandban a magyart mint idegen nyelvet tanulják a diákok, azaz nincs igazán nyelvművelő oktatási program a gyakorlatban. Az iskolatörvény lehetővé tenné az egynyelvű oktatást, amelynek keretein belül az állam nyelvét heti hat órában kellene tanulni, de erre egyelőre nincs igény, mert a szülők attól félnek, hogy így a gyermekeknek nem lesz megfelelő német nyelvi kompetenciájuk. A fentiek alapján a helyzet pozitívnak tűnik, mégis minden viszonyítás kérdése. A 90-es évek előtti állapothoz képest javult a helyzet. De elegendő-e ez az eredmény a nyelvműveléshez?

A burgenlandi magyarok száma az elmúlt három népszámlálás alkalmával alig változott, mert számukat az elmúlt két évtized emigránsai is gyarapították. Az iskolákban egyre többen tanulnak magyart, de ezek a gyerekek nem a népcsoportokhoz tartoznak, hanem többségükben osztrákok. Hogy az elmúlt 15 év munkája mennyire volt eredményes, majd a következő népszámlálás adatai igazolják. A felsőri történész szerint „bár egyre több a magyarok száma Ausztriában, az »ausztriai magyarság« mégis el fog tűnni...”¹⁰

Ma divat a társadalomtudományokban az identitáskutatás, s e téma köré szerveződött az a szimpózium is, amelyen a tanulmányom alapját képező előadás elhangzott: „Magyarlakta kistérségek, kisebbségi identitások a Kárpát-medencében”. Vizsgáljuk meg, van-e a burgenlandi szórványmagyságnak identitástudata? Mennyire érzik az őrvidekiek magukat magyarnak?

„*Magyar vagyok, de osztrák.*”¹¹ – vallották beszélgetőpartnereim 2000-ben Felsőpulyán. E mondat kettős identitástudatot feltételez.¹² Fontos a hagyományok őrzése, a szülők tisztelete. Meghatározók a gyermekkori élmények, amelyek a magyar nyelvhez kötődnek. Fontos a többségi nemzethez való tartozás is, ahol az egyén él, mert a jelenlegi élete ebben a kultúrkörben pereg. Az egyén túl akar élni, s ehhez praktikus több nyelvet beszélnie.

Egy régi történet szerint valamikor a 20. század elején egy utazó járt Alsóőr határában, és éppen az utat akarta megtudakolni a réten kaszáló embertől.

¹⁰ Baumgartner 2003.

¹¹ Vö. Szoták 2003.

¹² Vö. Cserján 2004, 46.

A vidék nyelvi sokszínűségét megtapasztalva először németül próbálkozott: „Német maga?” „Nem én” – hangzott a válasz. „Hát akkor ugye magyar?” „Nem én.” „Hát akkor miféle ember maga?” – kérdezte a csodálkozó idegen. „Én, kérem, idevalósi vagyok, a faluba.”¹³ Az alábbi a történet az örvidékiek lokálpatriotizmusát jelzi: a helyhez, a szülőfaluhoz való kötődést. Ragaszkodnak az elődök hagyományaihoz, amelynek része volt a magyar nyelvű kultúra. Ezt a hagyományt ápolják a fent bemutatott egyesületek és civil szervezetek. Ezek az identitás „morzsái”.

Felhasznált irodalom

- Baumgartner, Gerhard 1989. Idevalósi vagyok. Einer, der hierher gehört. Zur Identität der ungarischen Sprachgruppe des Burgenlandes. In Baumgartner, G. – Müllner, E. – Münz, R. (Hrsg.): *Identität und Lebenswelt. Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland*. Eisenstadt, Prugg, 69–84.
- Baumgartner, Gerhard 1993. Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenlander. In Holzer, W. – Münz, R. (Hrsg.): *Trendwende? Sprache und Etnizität im Burgenland*. Wien, 215–235.
- Cserján Károly 2004. Magyar identitás Ausztriában. In Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 41–49.
- Éger György – Szesztay Ádám 2002. *Alsóőr*. Száz magyar falu sorozat.
- Gaál Károly 1985. *Kire marad a kisködmön?* Szombathely, Vas megyei Múzeumok Igazgatósága.
- Holzer, Werner – Münz, Rainer 1997. A magyar nyelvcsoport Burgenlandban. *Regio*, 1997/1.
- Suppan, A. 1983. *Die österreichische Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert*. Wien.
- Szoták Szilvia 2002. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület. *Nyelvünk és Kultúránk*, XXXII. évf., 120, 80–97.
- Szoták Szilvia 2003. A burgenlandi Felsőpulya (Oberpullendorf). In Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 259–283.
- www.ref-kirche-oberwart.com
- www.bukv.at
- www.statistik.at
- www.umiz.at

¹³ Vö. Éger–Szesztay 2002, Baumgartner 1989.

SUMMARY

The morsels of identity. NGOs for preserving the Hungarian language and culture in Burgenland

Hungarians in Burgenland have had 15 successful and eventful years since the opening of the borders. The Hungarian Minority Council and the NGOs became strong and they organize a lot of interesting and exciting programs. The participants of their Hungarian language courses are mostly Austrians, who became interested in the Hungarian language, whose prestige increased especially after Hungary had become an EU members country, and economic activities near the border had accelerated.

The objective set by BMKE (Cultural Association of Hungarians in Burgenland) in 1968 appears to succeed: the observation of Hungarian traditions and keeping together the Hungarian Diaspora in Burgenland. Closed communities opened up, which resulted in broader horizons. Hungarians in Burgenland keep good contact with Hungarian emigrants in Vienna and settlement near the border, but moreover they have got good relations with any other Hungarian communities in Diaspora.

In Burgenland Hungarian is taught as a foreign language to students, which means that there is no special educational program, which aims at preserving the Hungarian language in practice. Austrian legal measures could make monolingual education possible in the framework of which German would be taught in 6 lessons, but there is no demand for this since the parents are afraid that their children will not have adequate competence in German.

The above mentioned facts reflect positive changes, however everything is relative. The present situation is definitely better than it was before 1990. But is it sufficient for preserving the language? The number of Hungarians in Burgenland has hardly changed during the last three censuses, because of the emigrants of the last two decades. There is a growing interest in learning Hungarian at school, but the students are mostly Austrians. Only the next census will prove how successful the last 15 years' efforts were. According to a historian from Felsőőr, despite the increasing number of Hungarians in Austria, Hungarians will still disappear. Today there is a trend in social sciences, which focus on identity search and this symposium also centered around these issues: Hungarian minorities and minority identities in the Carpathian Basin. Does the Hungarian minority in Burgenland have a Hungarian identity? To what extent are Hungarians living in Burgenland feeling Hungarian? "I am Hungarian, but Austrian." As one of my interviewees in Felsőpulya said in 2000, which is an evidence to double identity.

The preservation of traditions as well as respect for parents is still important. Childhood experiences with the Hungarian language are relevant. Belonging to the Austrian majority is also essential for individuals since they are part of this civilization. The individuals want to survive, and in order to achieve this it is practical to speak several languages.

According to an anecdote dating back to the early 20th century a traveler asked a local farmer for instructions in Alsóőr. Being aware of the multilingual environment first he spoke German: “Are you German?” “No, I’m not” – he replied. “You are Hungarian then, aren’t you?” “No, I’m not.” “What nationality are you then?” – asked the surprised stranger. “I’m just from the village nearby”. This story makes it obvious how strongly Hungarians living in Burgenland are linked to their birthplaces. They insist on their Hungarian ancestors’ tradition which forms part of the Hungarian language and culture. The observation of Hungarian traditions is encouraged by Hungarian Associations which I have been lecturing about. These are the morsels of identity.